

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-185-190>

 <https://orcid.org/0000-0003-2419-2150>

ЩЕРБАКОВА Надія Миколаївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка катедри педагогіки,
Бердянський державний педагогічний університет
e-mail: nadiya030219@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-4862-5590>

ЯРОЩУК Лілія Григорівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка катедри педагогіки,
Бердянський державний педагогічний університет
e-mail: lilia_y77@ukr.net

УДК 378.091.011.3-051.373.3.064.1(045)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ УЧНІВ**

Розкриваються особливості організації процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками молодших школярів.

На основі аналізу сучасних досліджень з проблеми та власного досвіду розроблено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів. Структурними елементами моделі визначено мету, компоненти готовності, зміст освітнього процесу, організаційно-педагогічні умови, результат.

Здійснено сутнісну характеристику сновних компонентів моделі та прослідковано особливості її впровадження в процес підготовки вчителів до співпраці з батьками учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: професійна підготовка; співпраця вчителя з батьками учнів; структурно-функціональна модель.

Постановка проблеми. Професійна підготовка вчителя до організації співпраці з батьками учнів є одним із ключових напрямів розвитку педагогічної науки. Сучасні дослідження доводять важливість спільної діяльності всіх учасників освітнього процесу, перш за все, учителя, учнів та їх батьків. Такий підхід робить освітній процес цілісним, безперервним, забезпечує єдність вимог і наступність виховного впливу на учнів у школі та сім'ї, сприяє органічному поєднанню і взаємозбагаченню суспільного та сімейного виховання,

помітно звужує сферу стихійного, некерованого впливу на дітей.

У державних законодавчих і нормативних документах: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа» та ін. акцентується увага на тому, що в практиці виховання учнів важливе значення має єдність виховних впливів учителів та батьків на дітей з метою розкриття їх особистісних якостей, формування ключових компетентностей, розвитку бажання самовдосконалюватись.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та висвітлення особливостей упровадження в освітній процес закладу вищої освіти структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів.

Методи та методики дослідження: ретроспективний аналіз наукових пошуків з досліджуваної проблеми, моделювання освітнього процесу у вищій школі, спрямованого на формування готовності майбутніх учителів до співпраці з батьками.

Виклад основного матеріалу. Проблема професійної підготовки вчителя в сучасному науковому просторі вивчається багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими: Т. Бабенко, О. Банах, І. Бех, І. Зязюн, А. Вознюк, О. Волошина, Л. Ко-

валь, Г. Коломоєць, Л. Кудрик, О. Мельник, Л. Хомич та ін.

Методологічною основою цього процесу є фундаментальна, психолого-педагогічна, методична та практична підготовка вчителя.

Фундаментальна підготовка передбачає вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю.

Психолого-педагогічна підготовка характеризується вивченням навчальних дисциплін відповідного напрямку.

Методична підготовка включає накопичення професійного досвіду щодо оволодіння особливостями викладання освітніх галузей та методикою проведення позакласної та позашкільної освітньої роботи в закладах загальної середньої освіти.

Практична підготовка полягає в проходженні навчальної та виробничої практик [1].

Головними компонентами системи професійної підготовки вчителя початкових класів є мета, функції, структура, зміст, форми та методи її реалізації.

Означена система, на думку Л. Хомич, має складну структуру, яку утворюють навчально-пізнавальна й науково-дослідна діяльність студентів у закладі вищої освіти та проходження ними педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти. Учена доводить важливість розроблення для кожного з визначених структурних компонентів змісту психолого-педагогічної підготовки, який має відповідати принципам цілісності, системності, інтеграції і визначається як фундамент готовності майбутніх учителів до виконання професійної діяльності [2].

У цьому процесі важливе значення надається гармонізації загальнокультурних, психолого-педагогічних і методичних компетентностей майбутніх фахівців, самоудосконаленню їх особистісних якостей та посиленню професійної готовності. Важливим елементом фахового становлення майбутніх учителів є опанування ними досвідом співпраці з учнями та їх батьками з метою «розумного об'єднання можливостей, зусиль в організації життєдіяльності дітей» [3, с. 18]. Саме це дозволить якісно організовувати освітній процес та створювати умови для гармонійного розвитку молодших школярів.

У сучасній вітчизняній педагогічній науці вагомими в цьому контексті є дослідження О. Баранової, Н. Бугаєць,

А. Будзуган, О. Воронової, С. Корнієнко, О. Матвієнко, Н. Сінельнікової, Т. Цуркан, А. Шульги та ін.

У наукових розвідках О. Будзуган поняття «професійна підготовка педагогів» тлумачиться як багатокомпонентний особистісно та професійно значущий процес, що сприяє формуванню стійкого інтересу до обраного фаху, індивідуального стилю професійної діяльності, прагненню до професійного освоєння та творчого осмислення інформаційно-методичних надбань, схильності до самовдосконалення. При цьому підготовку майбутніх учителів початкових класів до педагогічної взаємодії з батьками учнів авторка визначає як цілісний процес формування позитивної гуманістичної спрямованості професійної діяльності, накопичення спеціальних знань, умінь і навичок, а також оволодіння практичним досвідом роботи в цьому напрямі [4].

Підготовку вчителя до роботи з сім'єю Н. Бугаєць розглядає як підсистему професійно-педагогічної готовності майбутнього фахівця до організації освітнього процесу в початковій школі. На думку авторки, вона складається з компонентів, які взаємопов'язані та взаємодіють один із одним. Така система забезпечує готовність майбутніх педагогів до роботи з батьками учнів. Учена доводить, що головною метою підготовки майбутніх фахівців до такого виду діяльності є забезпечення їх готовності до реалізації функцій учителя у взаємодії із сім'єю: виховної, розвивальної, мобілізаційної, прогностичної, організаторської, комунікативної, профілактичної, контрольної, захисної, соціально-терапевтичної [5].

У дослідженні А. Шульги на основі ретроспективного аналізу розкривається зміст понятійно-категорійного апарату проблеми. Учена звертається до розкриття сутності таких понять: «готовність», «підготовленість», «професійна підготовка», «підготовка вчителя до роботи з сім'єю школярів». Важливим є те, що авторка характеризує окремі етапи в становленні та розвитку цієї проблеми [6].

Метою дослідження Н. Сінельнікової є обґрунтування та дослідження особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з батьками учнів. У своїй роботі учена розглядає процес підготовки майбутнього вчителя як багатокомпонентний: когнітивний, емоційний, психологічний, праксеологічний компоненти та риторич-

ні уміння. У дослідженні розроблена система практичних та семінарських занять із застосуванням різних інтерактивних форм роботи й засобів інформаційно-комунікаційних технологій та доведена їх ефективність [7].

Дослідження С. Воронової спрямоване на характеристику та аналіз педагогічної культури батьків. Авторка наголошує на тому, що за теорією поколінь учасники освітнього процесу належать до різних вікових рівнів і тому виникає потреба в з'ясуванні, яким чином налагодити їхню спільну взаємодію, щоб забезпечити якість освіти. Проведене дослідження дозволило дослідниці зробити висновки про те, що батьки мають бути педагогічно грамотними, здатними до організації та здійснення ефективного сімейного виховання, спільної діяльності із закладом освіти задля створення атмосфери довіри і взаємоповаги. Для нашої експериментальної роботи висновки, зроблені С. Вороною, є значущими, оскільки саме готовність учителя до забезпечення педагогічної культури батьків дозволить йому результативно вирішувати низку питань, пов'язаних із гармонійним розвитком школярів. При цьому С. Воронова стверджує, що в процесі формування педагогічної культури батьків учителям потрібно систематично удосконалювати вміння позитивного педагогічного спілкування, упроваджувати активні форми їхнього навчання, реалізовувати принципи педагогіки партнерства [8].

Ця проблема також розглядається в наукових дослідженнях Т. Цуркан. Вона вивчає особливості формування педагогічної культури батьків шляхом використання різних форм взаємодії з ними, однією з яких є батьківські студії [9].

Відповідно до здійсненого аналізу наукових джерел та власного педагогічного досвіду нами було розроблено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів. При цьому ми враховували теоретичні посилання сучасних науковців про ефективність використання моделі в процесі підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Багато вчених розглядають модель як допоміжний об'єкт, вибраний або перетворений в дидактичних цілях, який дозволяє отримати раніше невідому інформацію про об'єкт дослідження. Використання моделі в педагогіці розглядається як метод моделювання, який дозволяє об'єднати теоретичне і практичне в педагогічному експерименті.

Моделювання тісно пов'язане з пізнанням сутності навчально-виховних явищ і процесів.

У проведеному нами дослідженні моделювання використовувалося як самостійний дієвий метод. Процес формування готовності педагога представлено в межах моделі, яка реалізується в логічній послідовності й компоненти якої водночас взаємозалежні й взаємопов'язані.

Основні завдання, які вирішувались за допомогою моделі полягали в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці процесу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів.

Під час розробки моделі враховували особливості того середовища, у якому вона буде функціонувати. У контексті нашого дослідження – це спільнота студентів, діяльність яких спрямовувалась на опанування теоретичними психолого-педагогічними знаннями та здобуттям нового досвіду задля успішної взаємодії з батьками. Структурна побудова моделі полягала в її доступності. Вона була зрозумілою здобувачам вищої освіти й забезпечувала їх готовність до реалізації ідей Нової української школи.

Розроблена модель включала такі основні параметри: мета, зміст, компоненти готовності до співпраці з батьками, організаційно-педагогічні умови, результат (рис. 1).

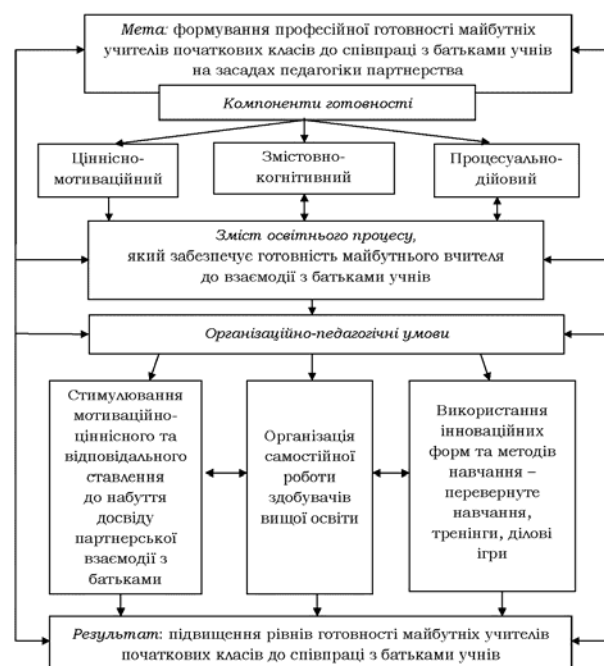

Рис. 1. Візуалізація структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів

Як видно з візуалізації моделі, формування готовності майбутніх учителів початкової школи до здійснення співпраці з батьками учнів спирається на визначені компоненти: ціннісно-мотиваційний, змістовно-когнітивний, процесуально-дійовий.

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризувався свідомою мотивацією майбутніх учителів початкової школи до проблеми співпраці з батьками учнів. Його показниками були такі: емоційно-позитивне ставлення майбутніх учителів до співпраці з батьками учнів на засадах педагогіки партнерства для підвищення ефективності освітнього процесу; інтерес до спеціалізації співпраці з батьками молодших школярів; потреба в досягненні позитивного результату цієї роботи.

Змістовно-когнітивний компонент включав систему професійних знань, необхідних для прийняття обґрунтованих ефективних рішень не лише в типових, але і в нестандартних ситуаціях. При цьому враховувалось те, що нові знання формуються через переструктурування здобутих раніше, постановку нових питань, висунення припущень. Для цього в освітньому процесі створювались умови для творчої діяльності майбутніх учителів, розвитку їх критичного мислення.

Показниками цього компонента було визначено такі: знання та розуміння основних понять педагогіки партнерства; усвідомлення принципів та засадничих ідей, на яких будується співпраця вчителя з батьками учнів; сукупність знань про засоби, форми, технології співпраці з батьками на сучасному етапі розвитку початкової школи.

Процесуально-дійовий компонент відображав наявність професійних умінь здійснювати співпрацю з батьками учнів. Важливо було прослідковувати зміни у сформованості фахових компетентностей щодо співпраці з батьками учнів. Показниками цього компонента були: володіння комунікативними, інтерактивними, рефлексивними вміннями.

Наступним компонентом нашої моделі був зміст, який включав розроблений і впроваджений у процес вивчення студентами навчального курсу «Теорія та методика виховання» спеціального модуля «Організація співпраці з батьками учнів молодшого шкільного віку».

Мета опанування цього модуля полягала в ознайомленні здобувачів вищої педагогічної освіти з особливостями організації співпраці з батьками учнів молодшого шкільного віку на засадах педагогіки партнер-

ства й підготовці до її ефективного впровадження в подальшій професійній діяльності.

Для реалізації визначеної мети розроблявся відповідний зміст модуля, опанування яким дозволяло майбутнім учителям *засвоїти такі поняття*: «співпраця», «взаємодія», «педагогіка партнерства», «спільні форми взаємин батьків й учителів», «комунікативні засоби (вербальні й невербальні) спілкування з батьками»; *знати й розуміти принципи й засадничі ідеї співпраці вчителя з батьками учнів, усвідомлювати сутність та структуру соціального партнерства, його мету й завдання; осмислювати та творчо використовувати сучасні методи, форми, технології налагодження співпраці між вчителем, батьками та учнями, визначати шляхи взаємодії й моделювати їх реалізацію в освітньому процесі початкової школи, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології під час налагодження взаємозв'язку з батьками, встановлювати довірливі взаємини з батьками; контролювати власні емоції й поведінку в різних ситуаціях.*

Таким чином, зміст спеціального модуля було спрямовано на комплексну підготовку майбутніх учителів початкової школи, що передбачала поєднання теоретичної, методичної та практичної готовності до ефективної співпраці з батьками.

Змістовний компонент моделі тісно взаємопов'язаний із організацією процесуальної частини експерименту, результативність якої залежала від створення системи визначених організаційно-педагогічних умов.

Такими умовами були: стимулювання ціннісно-мотиваційного та відповідального ставлення до взаємодії з батьками на засадах педагогіки партнерства; організація самостійної роботи студентів; впровадження інноваційних форм та методів навчання – перевернуте навчання, тренінги (аналіз педагогічних ситуацій), ділові ігри. Особливістю першої педагогічної умови – було те, що вона, реалізовувалась наскрізно, завдяки створенню двох інших організаційно-педагогічних умов.

Впровадження визначених організаційно-педагогічних умов сприяло формуванню усвідомленого інтересу майбутніх учителів до проблеми співпраці з батьками учнів. Увага акцентувалась на розвитку в здобувачів освіти емпатії, гуманного ставлення, здатності розуміти і приймати учнів та їхніх батьків як учасників спільної діяльності.

Важливою в цьому контексті була безпосередня взаємодія викладача зі студентами, яка тлумачилась нами як приклад довірливих взаємин, гуманного ставлення до партнерів професійного спілкування. Вона спрямовувалась на результат – формування особистості вчителя початкової школи, який би вільно володів високою педагогічною культурою, формулював та впроваджував у практику новітні педагогічні ідеї, зокрема щодо організації співпраці з батьками на засадах педагогіки партнерства.

Такий підхід до опанування навчальним матеріалом майбутніми фахівцями забезпечував формування їх мотивації, підвищення пізнавальної активності та самостійності, розвиток якостей, які сприяють свідомому залученню особистості майбутнього вчителя до творчої перетворювальної діяльності як передумови оптимізації професійно-педагогічної підготовки до співпраці з батьками. При цьому увага приділялась професійному становленню кожного здобувача вищої педагогічної освіти, що забезпечувалося шляхом врахування індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів, прагнень, можливостей студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спостереження за студентами, оцінювання результативності процесу їх підготовки до співпраці з батьками за запропонованою моделлю дозволило зробити висновок про те, що такий спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності студентів забезпечує підготовку майбутніх учителів початкової школи, здатних до ефективної співпраці з батьками учнів. Про це свідчить те, що в майбутніх фахівців формувався стійкий інтерес до проблеми співпраці з батьками учнів на засадах педагогіки партнерства, здійснювався розвиток усіх компонентів готовності до якісної співпраці як наслідок цілеспрямованого, систематичного, активного опанування освітнім матеріалом.

Здійснений аналіз не вичерпує всіх аспектів проблеми й засвідчує необхідність розробки системи моніторингу рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками учнів.

Список бібліографічних посилань

1. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота, 2005. 448 с.
2. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ: Магістр-S, 1998. 200 с.
3. Бабко Т.М., Банах О.В., Вознюк А.В., Коломоєць Г.А., Кудрик Л.Г., Мельник О.М. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.
4. Буздуган О.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічної взаємодії з батьками учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2013. 20 с.
5. Бугаєць Н.А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів до роботи з сім'єю учня: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Харків, 2002. 259 с.
6. Шульга А. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками молодших школярів. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2016. № 1(52). С. 260–264.
7. Синельникова Н. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з батьками засобами ІКТ. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2018. №5. С. 226–238.
8. Воронова С. Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*, 2020. Вип. 3 (132)., С. 17–23.
9. Цуркан Т. Відкриті батьківські студії «Педагогічна культура батьків»: інформ.-метод. посіб. освітнього курсу для батьків. Чернівці, 2017. 172 с.

References

1. Kremen, V.H. (2005). Education and science in Ukraine – innovative aspects. Strategy. Realization. Results. Kyiv: Hramota. 448 p. [in Ukr.].
2. Khomych, L.O. (1998). Professional and pedagogical training of primary school teachers. Kyiv: Master-S. 200 p. [in Ukr.].
3. Babenko, T.M., Banakh, O.V., Vozniuk A.V., Kolomoiets, H.A., Kudryk, L.H., Melnyk, O.M. (2020). New Ukrainian school: organization of interaction with parents of primary school students. Kyiv: Publishing House «Education». 208 p. [in Ukr.].
4. Buzduhan, O.A. (2013). Preparation of future primary school teachers for pedagogical interaction with students' parents: Extended abstract of PhD thesis. Odesa: SI «Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky». 20 p. [in Ukr.].
5. Buhaiets, N.A. (2002). Professional and pedagogical training of future teachers for the work with the student's family: PhD Theses. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. 259 p. [in Ukr.].
6. Shulha, A. (2016). Preparation of future primary school teachers for the work with parents of younger students. *Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskyi MNU. Pedagogical sciences*, 1(52): 260–264 [in Ukr.].
7. Sinelnikova, N. (2018). Preparation of future primary school teachers for pedagogical interaction with parents by means of ICT. *Information technologies and teaching aids*, 67(5): 226–238 [in Ukr.].
8. Voronova, S. (2020). Pedagogical culture of parents: challenges and ways of formation. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky*, 3(132): 17–23 [in Ukr.].
9. Tsurkan, T. (2017). *Open parenting studios «Pedagogical culture of parents»: educational course for parents*. Chernivtsi. 172 c. [in Ukr.].

SCHERBAKOVA NadiyaPhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy Department,
Berdyansk State Pedagogical University**YAROSHCHUK Lilia**PhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy Department,
Berdyansk State Pedagogical University**PROFESSIONAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS
FOR INTERACTION WITH PARENTS STUDENTS**

Summary. *The article reveals the peculiarities of organizing the process of professional training of future primary school teachers to cooperate with parents of primary schoolchildren. Based on the analysis of research on the problem and own experience, a structural and functional model of training future primary school teachers to work with parents of pupils is developed.*

Structural elements of the model are defined as: goal, components of readiness, content of educational process, organizational and pedagogical conditions, result. An essential characterization of the main elements of the model was carried out. In particular, the following components of training future teachers for cooperation with parents were determined and characterized: value-motivational, content-cognitive, procedural-active. The substantive component of the model is interconnected with the organization of the procedural part of the experiment, which depended on the creation of a system of

defined organizational and pedagogical conditions (stimulation of a motivational, valuable and responsible attitude to the acquisition of experience in partnership with parents, the organization of independent work of students of higher education, the use of innovative forms and methods learning – flipped learning, trainings, business games.

The peculiarities of the implementation of the developed model in the process of preparing teachers for cooperation with parents of primary school students were followed.

Keywords: *professional training; teacher's cooperation with students' parents; structural and functional model of training future primary school teachers for cooperation with parents.*

*Одержано редакцією 13.06.2023
Прийнято до публікації 20.06.2023*